

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA FALSAFIY ATAMALARNING MAVZUVIY(TEMATIK) GURUHLARI

Uralova Oysulov Poyan qizi

Ilmiy rahbar. Termiz davlat pedagogika institute.

Filologiya fanlari doktori (Ph.D) dots.

Narzulloyeva Fotima Nusratillo qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universitetining 2-bosqich magistranti.

fotimanarzulloyeva09@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11672559>

Annotatsiya. Maqola axloq falsafasining va siyosat falsafasining atamalari haqida so'z qiladi. Axloq falsafasi, inson va jamiyat qadriyatlarini, axloqiy va odobiy tamoyillari mavzusiga oid bo'lgan falsafaning bir tarmog'idir. Maqola axloqiy falsafa va siyosiy falsafaga oid atamalarni ta'riflaydi va ularni tematik guruhlariga bo'lishini o'rnatadi. Davlatning ramzlari, funksiyalari, hukumat turlari, tuzilmalari, usullari, vazifalari va siyosiy partiyalarga oid atamalar keltiriladi. Maqola O'zbek va ingliz tillarida yozilgan atamalarning tematik guruhlarini bayon qilindi.

Kalit so'zlar: falsafa, falsafiy atamalar, axloq, odob, davlat ramzlari, siyosiy partiyalar, usullar

THEMATIC GROUPS OF PHILOSOPHICAL TERMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abstract. The article discusses the terminologies of moral philosophy and political philosophy. Moral philosophy is a branch of philosophy concerned with human and societal values, ethical and moral principles. The article defines terms related to moral philosophy and political philosophy and categorizes them into thematic groups. Terms related to state symbols, functions, types of government, structures, methods, functions, and political parties are mentioned. The article presents thematic groups of terms written in Uzbek and English languages.

Key words: philosophy, philosophical terms, morality, manners, state symbols, political parties, methods.

ТЕМАТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ ФИЛОСОФСКИХ ТЕРМИНОВ НА АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В статье говорится о терминах моральной философии и политической философии. Моральная философия – это раздел философии, связанный с человеческими и социальными ценностями, моральными и этическими принципами. В статье определяются термины моральной философии и политической философии и устанавливается их деление на тематические группы. Приведены государственные символы, функции, типы правления, структуры, методы, функции и термины, относящиеся к политическим партиям. В статье описаны тематические группы терминов, написанные на узбекском и английском языках.

Ключевые слова: философия, философские термины, этика, нравы, государственные символы, политические партии, методы.

KIRISH

Terminologiyaning asosiy o'rganish ob'ekti asosan atamalardir. Terminlarning amal qilish qonuniyatlari, semantik tabiati (ma'nosi) va grammatik tashkil etilishi ham o'rganiladi.

Terminlar bilan bir qatorda terminologiyani o'rganadigan boshqa maxsus leksik birliklar ham mavjud. Ularning kelib chiqishi, tipologiyasi, shakllari, mazmuni, faoliyati va qo'llanilishi o'rganiladi. Bundan kelib chiqadiki, terminologiya atamalar va terminologik tizimlar haqidagi fandır. Aynan atamalarning xossalari va xatti-harakatlarini belgilovchi terminologiya bo'lgani uchun u terminologiyaning asosiy ob'ekti sifatida qaraladi; "Terminal (terminus – chegara, chegara) – nominativ so'z yoki ibora (ot yoki ot bilan bog'liq so'z birikmasi) bo'lib, biror tushunchani va uning boshqa tushunchalar bilan aloqasini maxsus soha doirasida aniq va aniq nomlaydi. "Shartlar - A.A. Reformatskiy - "bular maxsus maqsadlari bilan cheklangan maxsus so'zlar; tushunchalarning aniq ifodasi va narsalarning nomlanishi sifatida bir ma'noli bo'lishga intiladigan so'zlar. Bu fan, texnologiya, siyosat va diplomatiyada zarurdir"¹. Demak, terminologiyaning asosiy maqsadi atamalardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun terminologiyaning shakllanishi va rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishdan iborat ekanligini aniqladik.

MUHOKAMA VA METODLAR TAHLILI

Tilning lug'aviy tarkibining semantik xususiyatlarini o'rganish va uni tematik tasniflash hozirgi zamon tilshunosligining muhim masalalaridandir. Terminlarni tasniflash turlari va usullari haqida tadqiqotchilarning turli fikrlari mavjud. Biz L.V tasnifi bilan rozi bo'lishga moyilmiz. O'zidan oldingilarning tajribasini muvaffaqiyatli sarhisob qilgan Ivina. L.V. Ivina atama yaratishning quyidagi usullarini aniqlaydi:

"1) semantik (ya'ni ko'p qo'llaniladigan so'zni terminologik sohaga o'tkazish, unga yangi ma'no berish);

2) morfologik (affiksatsiya orqali yangi termin yaratish);

3) sintaktik (terminologik iboralar yasalishi);

4) o'zlashtirilgan so'zlar va iboralar:

- boshqa terminologiya tizimlaridan;

-boshqa tillardan; Ayrim mualliflar alohida kategoriya sifatida belgilagan neologizmlarning yaratilishi".

Mavzuga muvofiq, o'rganilgan materiallarga asoslanib, biz falsafiy atamalarni quyidagi mavzularga tasnifladik: **Axloq falsafasining atamalari:** «Axloq falsafasi» (falsafai akhlots — Moral philosophy) — falsafaning bir tarmog'i bo'lib, uning predmeti inson va jamiyat qadriyatlarini, axloqiy va odobiy tamoyillari hisoblanadi. Axloqiy falsafa atamalariga quyidagilar kiradi: *immorality - odobsizlik, axloqsizlik, ethics views-etik qarashlar; right and wrong (good and evil) - yaxshilik va yomonlik; source of morality - ahloq manbai; communist morality - kommunistik axloq; moralism - moralizm; moral truth - axloqiy haqiqat; moral evaluation - aqloqni baholash; moral philosophy - axloq falsafiyasi; moral sphere - ahloq sferasi; moral judgments -ahloqiy hukmlar; moral duty - ahloqiy burch; moral imperative - axloqiy buyruq.*

"Siyosat falsafasi" atamalari: Siyosiy falsafa atamalari har bir davlatning siyosiy tizimini

¹ Реформатский, А.А. Введение в языковедение, Москва, 2000.- С.89

tashkil etuvchi siyosiy atamalarni qamrab oladi. Ular davlat, hokimiyat va boshqaruv jarayoni bilan bog'liq. Siyosat falsafasiga oid o'rganilgan matnlar asosida o'zbek va ingliz tillaridagi atamalarning quyidagi tematik guruhlarini aniqladik:

Davlat ramzlari: *emblem - gerb; flag - bayroq; hymn - madhiya; designated area - asosiy teritoriyalar; regular army - doimiy armiya*

Davlatning funksiyalari: *civic security protection and organization of cultural life - fuqarolar xavfsizligini himoya qilish va madaniy hayotni tashkil etish, full security of territory from external and internal enemies- hududning tashqi va ichki dushmanlardan to'liq xavfsizligi; accomplishment of internal politics - ichki siyosatni amalga oshirish.*

Hukumat turlari: *monarchy - monarxiya; absolute monarchy - to'liq monarxiya; constitutional monarchy - konsitutsion monarxiya; republican - respublika².*

Davlat tuzilmalarining turlari: *unitary - unitar; federal (or union) - federal; Hukumat usullari: democratic - (parliamentary) - demokratik (parlamentli) nondemocratic (totalitarian)-nodemokratik (totalitar).*

Siyosiy vazifalar: *democratic liberty (ordemocratic freedom) - demokratik erkinlik (yoki demokratik erkinlik); liberty (freedom) of speech - so'z erkinligi; freedom of meetings and organizations - yig'ilishlar va tashkilotlar erkinligi³.*

Davlatning boshqaruv shakli: *monarchy - monarxiya; constitutional monarchy - konstitutsiyaviy monarxiya; republics - respublika; parliament republics-parlament respublikalari; bourgeois republics - burjua respublikalari; bourgeois and democratic republics - burjua va demokratik respublikalar; People's republic - xalq respublikasi.*

Siyosiy partiyalar: O'zXDP / O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi, O'ZLiDeP / O'zbekiston Liberal demokratik partiyasi, O'zMTDP / O'zbekiston Milliy tiklanish demokratik partiyasi, SDP Adolat / O'zbekiston Adolat sotsial demokratik partiyasi, Eko harakat / O'zbekiston ekologik harakati.

XULOSA

Maqolada, axloq falsafasi va siyosat falsafasining atamaları haqida to'liq tushuncha berilgan. Terminologiyada atamalar yaratishning turli usullari va ularni mavzular bo'yicha tasniflashning muhimligi bayon qilindi. O'zbek va ingliz tillarida yozilgan atamalarning tematik guruhlari o'rnatilgan. Shuningdek, terminologiya asosida foydalaniladigan metodlar va tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatildi.

REFERENCES

1. Арнольд, И.В. Лексикология современного английского языка: учебное пособие / И.В. Арнольд. - 2-е изд., перераб. - М.: ФЛИНТА: Наука, 2012. - С.136.
2. Ахманова, О.С. Очерки по общей и русской лексикологии Текст. / О.С. Ахманова. Москва: Либроком, 2009. - 296 с.
3. Бабич, Г.Н. Lexicology: A current Guide. Лексикология английского языка:

² Bakirov F. Yuridik atamalar va iboralar lug'ati. -Toshkent, 1993 yil.- 34 B.

³ Бабич, Г.Н. Lexicology: A current Guide. Лексикология английского языка:усеб.пособие / Г.Н. Бабич.-4-е изд.- М.: Флинта: Наука,2009.- С.25

- усеб.пособие / Г.Н. Бабич.-4-е изд.- М.: Флинта: Наука,2009.- С.25.
4. Плотников Б.А. Основы семасиологии. – Минск: Изд-во «Высшая школа», 1983. – 220 с
 5. Реформатский А.А. Введение в языковедение / под ред. В.А. Виноградова. – М.: Изд-во «Аспект Пресс», 1996. – 536 с.
 6. Bakirov F. Yuridik atamalar va iboralar lug'ati. -Toshkent, 1993 yil.-56 B.
 7. Bekmuhamedov X.D. Tarix terminlari isogli lugati. Pedagogiy oliy o'quv yurtlarining talabalari va o'rta maktab tarixi o'quvchilari uchun. Toshkent: O'qituvchi, 1978 yil.-78B.
 8. Shermuhamedov Y., Umarov A. Ruscha-uzbekcha harbiy terminlar lugati, - Toshkent: Fan, 1981.